

1. Εισαγωγή

Στο προηγούμενο τεύχος ασχοληθήκαμε με το είδος και την ποιότητα των "ύποπτων για την ασφάλεια του κράτους" οργανώσεων που εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920, καθώς και με τους λόγους για τους οποίους οι μυστικές υπηρεσίες με τη σειρά τους γεννήθηκαν ως αναγκαιότητα για το ελληνικό κράτος εκείνη και όχι κάποια άλλη χρονική στιγμή. Απ' όλα αυτά, ας έχουμε κατά νου πως η εποχή ήταν από αυτές που λένε "μεταβατικές": μετά από χρόνια ξέφρενης εδαφικής επέκτασης, τα όνειρα της μεγάλης Ελλάδας είχαν καταλήξει "να πληθύνουν τους κόκκους της άμμου στον ποταμό Σαγγάριο" και, για το ορατό μέλλον, ο Ελληνικός καπιταλισμός είχε μοναδική προοπτική την εσωτερική ανάπτυξη με καύσιμο τη φτηνή εργατική δύναμη των προσφύγων. Αλλά ουδέν καλόν αμιγές κακού για τα αφεντικά. Η στροφή στο εσωτερικό συνοδεύτηκε από τη γέννηση ενός οργανωμένου, μαχητικού και βίαιου προλεταριάτου. Ετούτος ο νέος εχθρός επιδείκνυε θαυμαστή επινοητικότητα, ένα δικό του είδος βίαιης οργάνωσης, αλλά και τις δικές του εκδοχές γνώσης και αλήθειας. Και ήταν αυτός ο νέος εχθρός που γέννησε νέες ανάγκες για το ελληνικό κράτος που τότε άρχιζε να συνειδητοποιείται, όχι πια ως το μιλιταριστικό όργανο της εδαφικής επέκτασης, αλλά ως το κόμμα των αφεντικών. Ο αντίπαλος δεν ήταν πια "ο εξωτερικός εχθρός" με τα βολικά του μέτωπα, την εύκολη ιδεολογία και τους κάθετους επινοημένους εθνικούς διαχωρισμούς που διευκολύνουν πρακτικές όπως η εθνοκάθαρση. Το ελληνικό κράτος έβρισκε απέναντί του το μαχόμενο οργανωμένο προλεταριάτο, έναν εχθρό ευπροσάρμοστο, επινοητικό, πολυεθνικό, σάρκα από τη σάρκα της κοινωνίας, που γλιστρούσε μέσα από τα δάχτυλα σαν το νερό, με λίγα λόγια έναν εχθρό εσωτερικό, έναν ακήρυχτο εμφύλιο πόλεμο. Και αυτό για το κράτος σήμαινε νέες ανάγκες: Ανάγκες για νέα είδη βίας, νέους τρόπους οργάνωσης και νέες μεθόδους απόκτησης και αξιοποίησης γνώσεων. Αυτές οι νέες ανάγκες εκφράστηκαν με την ίδρυση των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών, με μια νέα οργάνωση της αστυνομίας και με τη γέννηση και λειτουργία του ελληνικού παρακράτους.

Παρακάτω θα προσπαθήσουμε να πούμε ορισμένα πράγματα για αυτές τις διαδικασίες δίνοντας ειδική έμφαση στη Θεσσαλονίκη. Αυτή η ειδική έμφαση δεν θα πρέπει να παραπλανήσει τους αναγνώστες. Οφείλεται στην ούτως ή άλλως

Η σχολή χαφιέδων της Κέρκυρας σε πλήρη απαρτία.

Το αμφιθέατρο της σχολής. Προφανώς οι παρακολουθήσεις ήταν υποχρεωτικές.

[Ο χαφιές ως καινοτομία] μέρος 2°

Οι μυστικές υπηρεσίες και η γέννηση του ελληνικού παρακράτους (Βασικά στη Θεσσαλονίκη)

περιορισμένη βιβλιογραφία επί του θέματος, στις ακόμη περισσότερο περιορισμένες μας γνώσεις και στον περιορισμένο μας χώρο. Αντί να νομίζει κανείς πως το παρακράτος ήταν αποκλειστικά φαινόμενο της Θεσσαλονίκης, καλά θα έκανε να φανταστεί παρόμοιες διαδικασίες να εξελίσσονται σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια με ειδική έμφαση στις "εθνικά ευαίσθητες" περιοχές των μειονοτήτων και στις "ταξικά ευαίσθητες" περιοχές των εργατικών πληθυσμών. Για συγκεκριμένους ιστορικούς λόγους, η Θεσσαλονίκη υπήρξε και τα δύο.

2. Το κράτος και η γνώση

Η αλήθεια είναι ότι το ελληνικό κράτος δεν διέθετε οργανωμένη υπηρεσία αντικατασκοπείας μέχρι το 1918. Νεαρό και άβγαλτο, είχε ανταπεξέλθει στις ανάγκες που γεννούσε η εξωτερική του επέκταση περισσότερο με ανοργάνωτη do it yourself βαρβαρότητα και λιγότερο με υπηρεσιακή οργάνωση. Ευτυχώς για τους Έλληνες, στις αρχές του εικοστού αιώνα υπήρχαν γύρω διάφοροι πρόθυμοι να προσφέρουν την σχετική τεχνογνωσία, όπως για παράδειγμα οι αρμόδιοι του γαλλικού κράτους και της Μεγάλης Βρετανίας. Αυτοί, είχαν ήδη βρεθεί αντιμετώπι με το δικό τους προλεταριάτο κατά τη διάρκεια των επαναστάσεων του 19ου αιώνα και είχαν ήδη αποκτήσει τις σχετικές ευαισθησίες και εμπειρίες. Όταν λοιπόν μετά το τέλος του πρώτου παγκόσμιου πολέμου, οι εν λόγω παλιές καρβάνες του ιμπεριαλισμού βρέθηκαν, λίγο ως σύμμαχοι και λίγο ως προσωρινός κατοχικός στρατός, στα νεοαποκτηθέντα ελληνικά εδάφη, δεν παρέλειψαν να μεταδώσουν την πείρα τους. Η πρώτη ελληνική σχολή πρακτόρων που λειτούργησε στην Κέρκυρα από το 1920 χρωστούσε πολλά σε Γάλλους ειδικούς που έσπευσαν να προσφέρουν τα φώτα τους και γρήγορα έγινε σχολή πρακτόρων για ολόκληρη τη Βαλκανική. Εκεί γεννήθηκε το πρώτο πρόπλασμα των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών (Κέντρο πληροφοριών Κερκύρας) το 1924 και εκεί έλαμψε το άστρο του Γ. Φεσσόπουλου που το 1925 ανέλαβε την ηγεσία των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών και στα επόμενα χρόνια μεταβλήθηκε σε έναν από τους κατεξοχήν αντικομμουνιστές ειδικούς του Ελληνικού κράτους (δες διπλανή στήλη).

BIO ographies

Η Κορυφή

Γεώργιος Φεσσόπουλος,
πρώτος διοικητής των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών.

Όταν το ελληνικό κράτος αποφάσισε να συστήσει τις μυστικές του υπηρεσίες, ο Φεσσόπουλος ήταν ο μοναδικός υποψήφιος διοικητής γιατί ήταν ο μοναδικός που διέθετε μια κάποια σχετική πείρα. Κλασικός παλαιοελλαδίτης και βενιζελικός, ο Γεώργιος Φεσσόπουλος γεννήθηκε στις 17/7/1882 στη Δίβρη Ηλείας. Σπούδασε νομικά και το 1902 φοιτούσε στη σχολή υπαξιωματικών. Το 1909 ήταν ανθυπολοχαγός του πεζικού, το 1912 - 13 στο Μπιζάνι, το 1917 - 1919 και το 1920 - 22 συνταγματάρχης στη Μικρασιατική εκστρατεία. Εκεί ήταν που "ήρθε σε τριβή με σχετικές καταστάσεις" και απέκτησε την πείρα που τον οδήγησε στην ηγεσία των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών. Τον Σεπτέμβριο του 1925 ανέλαβε τη διεύθυνση της Υπηρεσίας Εθνικής Ασφάλειας και μετέπειτα Υπηρεσίας Γενικής Ασφάλειας του Κράτους.

Εντρυφώντας στο αντικείμενό του, μέχρι το 1929 που αποστρατεύθηκε με το βαθμό του υποστράτηγου, ο Φεσσόπουλος είχε εξελιχθεί σε έναν από τους κατ'εξοχήν ειδικούς επί του κομμουνιστικού φαινομένου, με έργα που περιλαμβάνουν το *Ο κομμουνισμός εν τη*

Ειδικά για τη Βόρειο Ελλάδα όμως, η μεγάλη προμήθεια σε έμψυχο υλικό και εκείνο το είδος βασικής τεχνογνωσίας της ρουφιανιάς που απαιτείται για την λειτουργία των ειδικών οργανισμών της ασφάλειας προήλθε σε σημαντικό βαθμό από την Οθωμανική αυτοκρατορία. Η ίδια η λέξη "χαφιές" προέρχεται από το Τουρκικό "hafiyе". Οι hafiyе ήταν μυστικοί αστυνομικοί με υπαλληλική σχέση με το κράτος που υπήρξαν ως θεσμός στην Οθωμανική Μακεδονία, μέχρι το 1908 που καταργήθηκαν από τους νεότουρκους. Επιβίωσαν όμως ως μυστική υπηρεσία της αστυνομίας με αρμοδιότητα την σοσιαλιστική κίνηση που ειδικά στη Θεσσαλονίκη υπήρξε ζωηρή ήδη από τα πρώτα χρόνια του 20ου αιώνα. Με την κατάκτηση της Θεσσαλονίκης από το ελληνικό κράτος, όλοι οι χριστιανοί χαφιέδες μεταφέρθηκαν ομαλά από την τουρκική αστυνομία στην ελληνική και αποτέλεσαν την πρώτη ύλη από την οποία τράφηκαν οι μυστικές υπηρεσίες και η ασφάλεια.

Διόλου απρόσμενα πάντως, η μεγάλη άνθηση του επαγγέλματος ήρθε τη δεκαετία του 1920. Τότε ήταν που η όξυνση των εργατικών αγώνων δημιούργησε νέες αρμοδιότητες για τη χωροφυλακή που ξαφνικά απέκτησε καθήκοντα απέναντι στο εργατικό κίνημα και τον κομμουνισμό. Τέτοια καθήκοντα ήταν η συλλογή πληροφοριών για την ύπαρξη προπαγανδιστικών δραστηριοτήτων, ή για την πιθανότητα τέλεσης παράνομων πράξεων κατά του έθνους, της κυβέρνησης και της καθεστηκυίας τάξεως. Επίσης θεσπίστηκε η παρακολούθηση των δημόσιων συγκεντρώσεων και ύποπτων προσώπων και οι μπάτσοι απέκτησαν δικαίωμα επέμβασης σε τέτοιες συγκεντρώσεις για αποκατάσταση της τάξης.

Προφανώς δηλαδή οι δουλειές άνοιγαν και οι μηχανισμοί της κρατικής ασφάλειας διψούσαν για νέα μέλη. Οι χαφιέδες της ασφάλειας κατά τη δεκαετία του 1920 μπορούσαν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες:

i. Ο χαφιές ως μπάτσος με πολιτικά.

Τέτοιοι χαφιέδες ήταν κανονικοί μπάτσοι και πληρώνονταν με μισθό. Στη μικρή σχετικά κοινωνία της εποχής, οι έμμισθοι χαφιέδες ξεκινούσαν την καριέρα τους ως μυστικοί, αλλά γρήγορα γίνονταν πασίγνωστοι μέχρι του σημείου να αποκτούν παρατσούκλια. Οπότε παρέμεναν ως μπάτσοι με πολιτικά, γνωστοί για τον αντικομμουνισμό τους και τα βασανιστήρια στα οποία υπέβαλλαν

πράξει (1927), τη διάλεξη Η εξέλιξη του κομμουνισμού εν Ρωσία και η πρόοδος αυτού εν Ελλάδι (1929), το επίκαιρο Αλύτρωτος Ελληνισμός, Μέγρος Πρώτον: Η Δωδεκάνησός μας (1935)⁵ και το δυσεύρετο Η Υπηρεσία Πληροφοριών (Κατασκοπεία, Αντικατασκοπεία, Προπαγάνδα) (1940). Μια ματιά στα βιβλία του αποκαλύπτει ότι ο Φεσσόπουλος δεν ήταν κάποιος ηλίθιος φανατικός αντικομμουνιστής. Αντιθέτως, ήταν ένας διαβασμένος φανατικός αντικομμουνιστής, εκείνο το είδος φωτισμένου υπηρέτη της αστικής τάξης που διαθέτει σοβαρές προτάσεις για ένα αντικείμενο επί του οποίου έχει ειδικευθεί. Καθώς για παράδειγμα, εν έτει 1927 εξετάζει το σοβιετικό καθεστώς, συνοψίζει την εκεί εργατική νομοθεσία ως εξής:

- i. Βοήθεια εις τους αέργους ποικίλλουσα από το 1/3 μέχρι 1/6 του μισθού.*
- ii. Ιατρική περίθαλψη εις τους ασθενείς, ιδρυθέντων πολλών σανατορίων...*
- iii. Ανάπαυσις εις τους εκ της εργασίας εξαντλούμενους, ιδρυθεισών εγκαταστάσεων αναπαύσεως...*

Πολλά των μέτρων αυτών... είναι τόσο ανθρωπιστικά ώστε να είνε άξια πολλής μελέτης και προσοχής από παν κράτος και πάσαν κοινωνίαν... άξια ου μόνο προσοχής, αλλά και μιμήσεως...

Κατά τη γνώμη λοιπόν του Φεσσόπουλου, πρώτου διοικητή των Ελληνικών Μυστικών Υπηρεσιών λίγο πριν το κραχ του '29, ο κομμουνισμός θα αντιμετωπιστεί, όχι με την καταστολή, αλλά με ταμείο ανεργίας και ΙΚΑ! Και μιλώντας γενικότερα, ο κομμουνισμός θα αντιμετωπισθεί αποτελεσματικά, μόνο αν "το κράτος αποβή ο υπέρτατος διαίτητής των κοινωνικών συμφερόντων. Πρέπει να παύση θεωρούμενο ως υπερασπιστής του κεφαλαίου και αντίπαλος του εργάτου. Πρέπει να είναι ο συνδυαστής των δύο αυτών μεγίστων δυναμειών, εκ των οποίων η μία είναι συμπλήρωμα της άλλης, αι δύο δε ομού αποτελούν αυτήν ταύτην την ζωήν του κράτους και της κοινωνίας..."⁶

Με τέτοιες προοδευτικές Κεϋνσιανές ιδέες να φουσκώνουν τα παλιά του, ο Φεσσόπουλος δεν τελείωσε την προσφορά του το 1929, αλλά συνέχισε κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά ως υψηλόβαθμο στέλεχος του πολεμικού Κενσιανισμού αλά Νότια Βαλκάνια, αναλαμβάνοντας αυτό που ήξερε καλά: Διοικητής της "Υπηρεσίας Αμύνης του Κράτους"⁷. Η προσφορά του στο έθνος κατά τη διάρκεια της κατοχής παραμένει προς το παρόν αφανής.

Σπουδές στο Γαλανόμαυρο Φασίστες και παρακρατικοί στην κοιτίδα της δημοκρατίας

όσους είχαν την ατυχία να πέσουν στα χέρια τους. Ο πλέον επίφοβος τέτοιος υπάλληλος της ασφάλειας Θεσσαλονίκης ήταν ο Δημήτριος Οικονόμου, γνωστός και ως "Ο παπάς". Ο βίος και η πολιτεία του Παπά έχουν τόσο ενδιαφέρον που του αφιερώνουμε σχετικό βιογραφικό σημείωμα στο πλάι. Άλλος συνάδελφος του παπά ήταν ο "Κινέζος", αγνώστων λοιπών στοιχείων. Ο "Κινέζος" είχε κερδίσει το παρατσούκλι του από τα σχιστά του μάτια και ήταν γνωστός βασανιστής της ασφάλειας. Φυσικά τα βασανιστήρια στην ασφάλεια έδιναν κι έπαιρναν. Οι γνωστότερες μέθοδοι απόσπασης πληροφοριών και τιμωρίας ήταν η γνωστή φάλαγγα, το λεγόμενο τσιγκέλι (οθωμανικής εμπνεύσεως βασανιστήριο με εύγλωττο όνομα) και βεβαίως το κλασικό ξύλο. Έχει καταγραφεί ότι τα μέλη του εργατικού κινήματος της εποχής συνήθιζαν να κουρεύονται γουλί ώστε να μην μπορούν οι ασφαλίτες να τους πιάσουν από τα μαλλιά.

Οι χαφιέδες μπάτσοι ήταν φόβητρο για τους οργανωμένους εργάτες και αποτέλεσαν εξαίρετο σύνδεσμο μεταξύ οργανωμένου κράτους και ανεπίσημου αντικομμουνιστικού παρακράτους. Αλλά καθώς κάποια στιγμή γίνονταν γνωστοί, η δουλειά τους στο επίπεδο της συλλογής πληροφοριών ήταν πολύ χαμηλής ποιότητας. Εδώ είναι που δραστηριοποιούνταν ορισμένες περισσότερες ευέλικτες μορφές του συμπαθούς κλάδου.

ii. Ο χαφιές ως εργαζόμενος με το κομμάτι

Ο Θεόδωρος Σκαλούμπακας, αστυνομικός διευθυντής ε.α, για τον οποίο ουδεμία σχέση εντοπίσαμε με τον μετέπειτα διοικητή της Μακρονήσου Παναγιώτη Σκαλούμπακα, περιγράφει το καθεστώς απασχόλησης των χαφιέδων ως εξής:

Πληροφοριοδότες έμμισθοι των αρχών ασφαλείας δεν προεβλέποντο ούτε υπήρξαν, αλλά εχρησιμοποιούντο αμοιβόμενοι κατά την κρίσιν των διο-

Η βάση

*Οικονόμου Δημήτριος (Παπάς) (1903-1984),
έμμισθος χαφιές της ασφάλειας Θεσσαλονίκης*

Η μοναδική φωτο του Παπά που διασώζεται αποδεικνύει ότι και ο διάσολος είχε παιδική ηλικία.

Ο Δημήτριος Οικονόμου προερχόταν από οικογένεια μακεδονομάχων και ήταν γιος παπά, οπότε το γεγονός ότι το παρατσούκλι του ήταν ακριβώς "ο Παπάς", μπορεί να μας δείξει πόσο οικείος είχε γίνει στα θύματά του. Φαίνεται πως αρχικά του Παπά δεν του άρεσε και πολύ να είναι χαφιές. Το 1922 τα παράτησε και άνοιξε παπουτσάδικο, αλλά το 1924 το παπουτσάδικο φάληρισε και ο Παπάς επέστρεψε στην υπηρεσία με την ουρά υπό τα σκέλη. Όσο για το ιδεολογικό σκέλος, προφανώς ο Παπάς εξαρχής διαπνεόταν από τον αντικομμουνιστικό πατριωτισμό που ταιριάζει σε γόνους μακεδονομάχων, αλλά η κατάστασή του επιδεινώθηκε το 1925. Ένα μοιραίο βράδυ εκείνης της χρονιάς είχε συλλάβει τον πισιαρικό τότε Νίκο Ζαχαριάδη και τον οδηγούσε στην Ασφάλεια για τα περατέρω. Υπόθεση ρουτίνας δηλαδή κι ο Παπάς θα τα 'χε καταφέρει μια χαρά ως συνήθως, αν σε κάποιο σημείο της διαδρομής ο Ζαχαριάδης δεν είχε βρει την ευκαιρία να τον πετάξει σ' ένα

κτών εκάστοτε με επιλογή των ιδίων προσλαμβανόμενοι με αόριστον χρο-
νον και αναλόγως των εκάστοτε προσφερομένων πληροφοριών κατά είδος,
ποσόν και αξίαν. Ενθυμούμαι ότι δύσκολα οι αρμόδιοι διοικηταί ασφαλείας ε-
φανέρωναν ακόμη και εις τους προϊσταμένους τους τα ονόματα των πληρο-
φοριοδοτών τους οι οποίοι συνήθως επελέγοντο από τους ίδιους και πολλά-
κις δεν παρεδίδοντο με συστάσεις στους διαδόχους τους¹.

Η καθαρεύουσα του παλιού μπάτσου δύσκολα κρύβει το γεγονός της ύπαρ-
ξης μικρών φέουδων εξουσίας μέσα στις αστυνομικές υπηρεσίες. Πράγματι, έ-
νας διοικητής ασφαλείας που χρησιμοποιεί πληροφοριοδότες, αδιαμφισβήτητα
είναι ένας άνθρωπος που έχει μάθει να χρησιμοποιεί την γνώση ως εξουσία. Αν
μάλιστα έχει την δυνατότητα να προσλαμβάνει κατά την κρίση του, να πληρώ-
νει κατά τη κρίση του, και κυρίως να αρνείται να αποκαλύψει τα ονόματα των
πληροφοριοδοτών του "ακόμη και στους ανωτέρους του", μπορούμε με ασφάλεια
να υποθέσουμε πως, αυτός και οι freelance χαφιέδες του, αποτελούν μια
ημιαυτόνομη νησίδα μέσα στο αρχιπέλαγος εξουσίας του ελληνικού κράτους
και των νεογέννητων υπηρεσιών του. Μάλιστα, αυτή η αυτονομία δεν ήταν διό-
λου ξεκάθαρη σχετικά με τα όρια νόμιμου και παράνομου. Η προέλευση των
χαφιέδων, η ηθική κατάπτωση που συνόδευε τον επαγγελματικό τους προσα-
νατολισμό, αλλά και τα όσα ενδεχομένως χρειαζόνταν να χρησιμοποιηθούν εν-
αντίον τους για να τους εξαναγκάσουν να μετατραπούν σε χαφιέδες, εξασφά-
λιζαν πως οι υπεύθυνοι εργοδότες της ασφαλείας αποκτούσαν σχέσεις με τον
κόσμο του εγκλήματος και το κοινωνικό κατακάθι που διέπρεπε εκεί. Μεταξύ
των χαφιέδων των οποίων τα ονόματα έχουν διασωθεί, ξεχωρίζει το όνομα του
Θωμά Τσιώμη, Έδεσσαίου νταβατζή που είχε φτάσει να εκδίδει μέχρι και την
σύζυγό του, καθώς και αρκετά μέλη του ΚΚΕ που όπως και να το κάνουμε δεν
ανταποκρίνονταν ακριβώς στο στερεότυπο του ταγμένου επαναστάτη, όπως ο
Τζώνης, αγνώστων λοιπών στοιχείων, που έγινε χαφίης για να παραγραφεί μια
υπόθεση παιδερασίας, ο Φίλιππος Κυπαρισσόπουλος, κατηγορούμενος για
διγαμία και πρώην νταής του ΚΚΕ και ο Νικόλαος Σαργολόγος, χαφίης που κα-
τάφερε να φτάσει στην ανώτατη βαθμίδα της κομματικής ιεραρχίας της Θεσσα-
λονίκης κι έπειτα βούτηξε το ταμείο και κατέφυγε στην Αμερική όπου άνοιξε εκ-
κλησία (!)

Και γενικότερα όμως, είναι γεγονός πως οι εκάστοτε διευθυντές της ασφάλειας
Θεσσαλονίκης, αποκτούσαν σχέσεις με τους τεκέδες και τους θαμώνες
τους και κανόνιζαν τις διώξεις που αυτοί υφίσταντο με αντάλλαγμα πληροφορί-
ες. Δεν πρόκειται για περιστασιακές, αλλά για μόνιμες σχέσεις. Ο Αλ. Δάγκας
αναφέρει ότι ο κύριος Παπακωνσταντίνου, αστυνομικός διευθυντής της Θεσσα-
λονίκης μετά τις εκλογές του 1920, "είχε φτάσει να στρατολογεί μέχρι και μα-
θητές γυμνασίου", αλλά κυρίως "προσάτευε τα χαμαιτυπία και οι υφιστάμενοί
του συνεργάζονταν με αυτά". 16 χρόνια μετά, τα πράγματα δεν είχαν αλλάξει.
Όπως αναφέρει ο Μάρκος Βαμβακάρης στην αυτοβιογραφία του, για μια επί-
σκεψή του στη Θεσσαλονίκη επί Μεταξά,

στη Θεσσαλονίκη γνώρισα και τον περίφημο διευθυντή της αστυνομίας, τον
Νικόλαο Μουσχουντή. Ήταν δε πολύ καλό παιδί και δεν μπορώ να σου πω
την αγάπη που μας είχε. Όχι μόνο εμένα, αλλά όσοι επηγαίνανε στην Θεσ-
σαλονίκη και του λέγανε ότι είναι από δω από τον Πειραιά κι από την Αθήνα.
Κλέφτες, πορτοφολάδες, κλπ πηγαίνανε. Ήπρεπε να περάσουν από μπρο-
στά του, και του 'λεγε ο Μουσχουντής. Ξέρεις τίποτες, θα κάτσεις φρόνιμα,
θα κάτσεις εδώ πέρα. Δε θα κάτσεις; Πάρε και τόσα και άντε φύγε από δω.²

Πολύ γρήγορα, τα πληροφοριακά δίκτυα της ασφαλείας Θεσσαλονίκης που
από τις αρχές της δεκαετίας του '20 άρχισαν να στήνονται και να αποκτούν αν-
τεργατικό - αντικομμουνιστικό προσανατολισμό, είχαν σοβαρές επιτυχίες. Ή-
δη από το 1925, το ελληνικό κράτος μπορούσε να υπερηφανεύεται πως είχε ε-
ξαρθρώσει δύο "κομμουνιστικά δίκτυα" στο εσωτερικό του στρατού και της α-
στυνομίας³. Την ίδια χρονιά, ο τότε διοικητής της ασφαλείας Θεσσαλονίκης κύ-
ριος Κανδυλάκης μπορούσε να απευθύνεται στον συλληφθέντα κομμουνιστή
Παντελή Σίμο με τα λόγια "Μήπως σε είδα στο όνειρό μου ότι έτρωγες κάτω α-
πό την Καπνεργατική Ένωση κι έστειλα να σε πιάσουν; Πληρώνω ανθρώπους δι-
κούς μας...". Όντως, ο Κανδυλάκης είχε καταφέρει να επιστρατεύσει χαφιέδες
μέσα στο κόμμα. Ο βασικός του χαφίης λεγόταν Σωτήρης Ιωαννίδης και ήταν τυ-
πογράφος και πυρηνάρχης του πυρήνα της *Εφημερίδας των Βαλκανίων*. Ο Ιωαν-
νίδης κατά το διάστημα από το Μάρτη μέχρι τον Οκτώβριο του 1927 κατάφερε
να αποστείλει, ούτε λίγο ούτε πολύ, 73 χειρόγραφες σχεδόν καθημερινές εκθέ-
σεις, με εξαιρετικά πλήρη στοιχεία σχετικά με την οργάνωση, τις δραστηριότητες
και το στελεχικό δυναμικό του κόμματος. Αποτέλεσμα ήταν η ανακάλυψη του
κομματικού αρχείου, η κατάσχεσή του και η σημαντική αποδυνάμωση ολόκληρης
της οργάνωσης του κόμματος με τις διώξεις που ακολούθησαν. Οπωσδήποτε
λοιπόν στον τομέα των πληροφοριών και της γνώσης εναντίον του εργατικού κι-
νήματος, το κράτος δεν τα πήγαινε και άσχημα. Υπήρχε ωστόσο και ένας άλλος
τομέας όπου οι διαδικασίες για τις οποίες συζητάμε γνώρισαν άνθηση.

βαθύ χαντάκι και να την κάνει. Πέφτοντας στο χαντάκι, ο Παπάς έσπα-
σε άσχημα το πόδι του, νοσηλεύτηκε για μήνες στο νοσοκομείο κι έ-
κτοτε έμεινε κουτσός, προσεγγίζοντας ακόμη περισσότερο την στερε-
οτυπική εικόνα του χαφιέ και μισώντας ακόμη περισσότερο τους κομ-
μουνιστές.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, ο Παπάς υπηρέτησε κουτσάινοντας και
μειψμοιρόντας στην ασφάλεια Θεσσαλονίκης μέχρι την κατάληψη
της πόλης από τους Γερμανούς. Αμέσως η έως τότε στάσιμη λόγω
κουτσαμάρας καριέρα του πήρε τα πάνω της. Ο Παπάς κότσαρε στο-
λή ανθυπομοίραρχο κι έγινε άτιος υπαρχηγός του αρχιδουσίλογου Α-
ντώνη Δάγκουλα και εμβληματική μορφή των λεγόμενων Δαγκουλαί-
ων. Αλλά ό,τι αρχίζει ωραία τελειώνει με πόνο κι έτσι, μετά από τρία
και βάλε χρόνια περετώδους δραστηριότητας των Δαγκουλαίων και
των φίλων τους, οι Γερμανοί φάγανε τα μούτρα τους και γύρισαν για
να συμμετάσχουν στις τελευταίες στιγμές του Βερολίνου. Ο απύχης
Παπάς μαζί με τα υπόλοιπα σκουλήκια του σιναφιού του, ακολούθη-
σαν το βαλκανικό τους πεπρωμένο και αντί για το Βερολίνο κατέληξαν
στο Κιλκίς όπου περικυκλώθηκαν και μακελεύθηκαν ελαφρώς από
τον ΕΛΑΣ στην ομώνυμη μάχη, στις 4/11/1944.

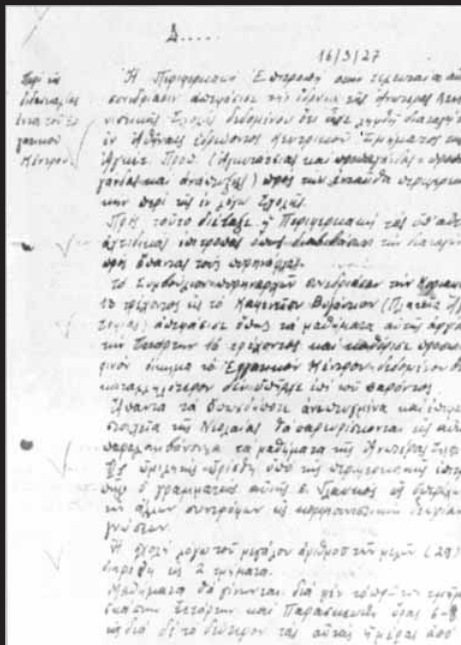
Δυστυχώς όμως, το συγκεκριμένο σκουλήκι δεν ήταν τελείως ασπόν-
δυλο· φαίνεται πως διέθετε ένα μικρό κοκαλάκι από νυχτερίδα γιατί
δεν ακολούθησε τη μοίρα των συντρόφων του -αιχμαλωτίστηκε μεν,
αλλά όλοι γνώριζαν τον Μήτσο τον Παπά και κανείς τον Δημήτρη Οικο-
νόμου, άσε που είχε κι ένα Εαδερφάκι γιατρό στον ΕΛΑΣ...

Αφού τη γλύτωσε τότε που τον είχαν στο χέρι, δεν είχε παρά να περι-
μένει. Και πράγματι, μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας, η φυσική τάξις
πραγμάτων απεκατεστάθη και ο Παπάς απελευθερώθηκε. Πασίγνω-
στος καθώς ήταν, αναγκάστηκε να πάρει τον ορμητιών του και να κα-
τέβει στην Αθήνα. Κι εκεί πια, για να κλείσουν τα στόματα όσων λένε
ότι οι προσλήψεις στο δημόσιο δεν είναι αειοκρατικές και να επέλθει
επέλευτος το happy end, ο Παπάς προσελήφθη και εργάστηκε στις α-
νασταθμιστές ελληνικές υπηρεσίες ασφαλείας. Από εκεί βγήκε στη
σύνταξη και ετελεύτησε πλήρης ημερών εν έτει 1984.

Κομμουνιστής, κατηγορούμενος για παιδεραστία και τελικά χαφίης της ασφαλείας: Η ταυτότητα πράκτορα του καπνεργάτη Τζώνη.

Μία από τις σχεδόν καθημερινές χειρόγραφες αναφορές του χαφιέ Σωτήρη Ιωαννίδη που με το ψευδώνυμο "Ερημίας" έδρασε εντός του κομματικού μηχανισμού της Θεσσαλονίκης. Ημερομηνία 16/3/1927

Όπως λέγαμε και στο προηγούμενο τεύχος, η συγκέντρωση, η διαχείριση και η αξιοποίηση πληροφοριών σχετικά με το εργατικό κίνημα, δεν ήταν η μοναδική ανάγκη που τέθηκε στις αρχές ασφαλείας κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920. Εξίσου αναγκαία ήταν η οργάνωση ενός νέου είδους βίας που να στρέφεται εναντίον της ταξικής βίας των εργατών. Αυτή η παρακρατική βία ήταν ανεπίσημη και μη εγκεκριμένη από το κράτος, πράγμα λογικό αφού δεν είχε άλλη νομιμοποίηση πέρα από την αντιεργατική λειτουργία της. Επίσης ήταν περιστασιακή και σχετικά χαμηλής έντασης, ώστε να αντιστοιχεί με τη βία που, όπως είδαμε στο προηγούμενο τεύχος, χρησιμοποιούσε το προλεταριάτο. Αυτού του είδους η βία ήταν πολιτικοποιημένη στο έπακρο -σφιχτά αγκαλιασμένη με μια αντικομμουνιστική πατριωτική ιδεολογία που όλο και περισσότερο αποκτούσε νομιμοποιητικό ρόλο για ένα ολοένα και μεγαλύτερο εύρος ενεργειών.

Φυσικά είναι πολύ δύσκολο να εντοπίσει κανείς τους αυτοεργούς αυτής της βίας, το είδος της οργάνωσής της και πάνω απ' όλα το είδος των σχέσεων της με το κράτος κι αυτό γιατί η φύση της ήταν τέτοια που να μην εντοπίζονται τέτοιοι δεσμοί. Παρόλ' αυτά μπορούμε να εντοπίσουμε κάποιους από τους πρόδρομους και ταυτόχρονα πρώτους διδάξαντες της παρακρατικής βίας στις τάξεις των βενιζελικών και αντιβενιζελικών "μαγκουροφόρων" των δεκαετιών του 1910 και του 1920. Αυτοί ήταν μπράβοι που δραστηριοποιούνταν για τη δυναμική αντιμετώπιση των μπράβων του άλλου κόμματος, με έμφαση στις προεκλογικές περιόδους, αλλά φυσικά δεν παρέλειπαν να χτυπήσουν και τους "κομμουνιστές", όποτε ήταν απαραίτητο. Όπως αποδεικνύουν τα ποινικά μητρώα που διασώζονται, οι "μαγκουροφόροι" δεν χρησιμοποιούσαν μόνο μαγκούρα, αλλά μπορούσαν να φτάσουν μέχρι το μαχαίρι ή τη χειροβομβίδα, ενώ οι δραστηριότητές τους περιλάμβαναν, εκτός από πολιτικές επιθέσεις εναντίον κομμουνιστών και οπαδών του αντίπαλου κόμματος, και αδικήματα του κοινού ποινικού δικαίου. Τα ίδια αρχεία δικαστηρίων και αστυνομίας αποδεικνύουν ότι, ενώ τέτοιοι μπράβοι έτειναν να παραπέμπονται στα δικαστήρια για τις πιο κραυγαλέες από τις παρανομίες τους (πχ ανθρωποκτονίες), κατόπιν ξέφευγαν λιγότερο ή περισσότερο εύκολα μέσω δικαστικών ελιγμών.

Αλλά αυτού του είδους οι δουλειές δεν έμειναν για πολύ στη διακριτική ευχέρεια των μαγκουροφόρων. Αντιθέτως οργανώθηκαν περαιτέρω και ήδη από τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1920, οι δομές άσκησης της παρακρατικής βίας απέκτησαν άλλες, περισσότερο κατάλληλες μορφές. Είναι γεγονός ότι τα αφεντικά προσλάμβαναν τους δικούς τους μπράβους από τις τάξεις των εργατών και τους χρησιμοποιούσαν σε "ειδικές αποστολές" εναντίον του εργατικού κινήματος. Αυτοί οι μπράβοι έγινε προσπάθεια να συγκεντρωθούν σε "εθνικά σωματεία" που δεν είχαν και τόσο μεγάλη επιτυχία απέναντι στα ταξικά σωματεία της εποχής: πολύ μεγαλύτερη επιτυχία είχαν ορισμένα εργοδοτικά - ρεφορμιστικά σωματεία (τα λεγόμενα "κίτρινα") που προσπαθούσαν να αποκτήσουν πολιτικό βάρος μεταξύ των εργατών και ενίοτε δρούσαν σαν απεργοσπαστικοί μηχανισμοί. Οι όλο και μεγαλύτερες δυνατότητες του παρακράτους της Θεσσαλονίκης φαίνονται από την περιγραφή των δύο πρώτων χρόνων της δεκαετίας του 1920 όπως παρατίθεται από τον Δάγκα που εντρύφησε στα σχετικά δημοσιεύματα των εφημερίδων και ειδικά της "Εφημερίδος των Βαλκανίων":

Στην αντιπολεμική διαδήλωση της 5/10/1920, η πορεία των διαδηλωτών δέχτηκε επίθεση από ραβδοφόρους τραμπούκους. Ακολούθησε συμπλοκή και ο λόχος Φρουράς ανέλαβε να λύσει τις διαφορές τους, σπαθίζοντας τους διαδηλωτές. Τραυματίσαν αρκετούς, ορισμένους σοβαρά. Το 1921 σημειώθηκαν αλληπάλληλα αιματηρά γεγονότα σε βάρος κομμουνιστών εργατών. Ο σιδηροδρομικός Κούτσικας, πρώην Βενιζελικός και στη συνέχεια κυβερνητικός μπράβος, ο αρτεργάτης Αθανάσιος Στεκάκης, εντοπίζονται να έχουν επιδοθεί σε ξυλοδαρμούς. Στις 2, 4 και 10/4/1921 ένστολοι έφεδροι και εργάτες, με την κάλυψη του δού ΑΤ και αξιωματικών του Φρουραρχείου, κακοποίησαν αρτεργάτες. Οπλοφόροι αρτεργάτες, μέλη της Μακεδονικής Νεολαίας (μοναρχικοί), ξυλοκόπησαν τον γενικό γραμματέα του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης Γρηγόριο Παπανικολάου -σε συνεργασία με τον χαφιέ Χαράλαμπο Σόκολη... Μπράβοι αρτεργάτες στο μύλο Αλλατίνι, ξυλοκόπησαν, στις 15/4/1921, τον γγ της ΓΣΕΕ Ευάγγελο Ευαγγέλου. Κατόπιν [σε μια κλασική περίπτωση αντιποίησης αρχής] τον συνέλαβαν και τον πήγαν στο τμήμα Ασφαλείας... Στις 10/10/1921 μπράβοι συνόδευσαν την αστυνομία σε μια τρομοκρατική επιδρομή κατά χοροεσπερίδας του σωματείου των αρβυλοποιών, στο Μπεχτσινάρ... Στις 5/7/1921 μπράβοι υποδηματεργάτες επιδόθηκαν σε πυροβολισμούς εναντίον του Αριστείδη Δημητράτου έξω από το ΕΚΘ. Οι δρόστες καταδιώχθηκαν και πιάστηκε ένας, αλλά απελευθερώθηκε από παρατυχόντες στρατιώτες και λιμενοφύλακες...⁴

Ο πάτος

Μαγκουροφόροι και χαφιέδες πατριώτες στις αρχές της δεκαετίας του 1920.

Δημήτριος Καφαντάρης, βενιζελικός.

Γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1893. Ιδιοκτήτης καφενείου, με πλούσιο ποινικό μητρώο που περιλάμβανε τόσο πολιτικά όσο και ποινικά αδικήματα, μεταξύ των οποίων επιθέσεις μετά βιαιοπραγιών, παράνομη οπλοφορία και οπλοχρησία και μία τουλάχιστον ανθρωποκτονία. Στις 5/10/1920 εντοπίζεται στις εφημερίδες να πυροβολεί εναντίον του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης.

Ο καφενές του Καφαντάρη όπως σώζεται σήμερα.

Βασίλειος Μπαϊρακτάρης, μοναρχικός.

Γεννημένος στην Εύβοια το 1881 και απότακτος λοχαγός του ελληνικού στρατού με εξίσου πλούσιο ποινικό μητρώο εντός του οποίου βρίσκεται κανείς παράνομες επιθέσεις, οπλοχρησία και πάει λέγοντας. Εκτός από τα υπόλοιπα, ο Μπαϊρακτάρης κατείχε το ζηλευτό θώκο του προέδρου του συλλόγου Ορθοδόξων (παλαιομερολογιτών) καθώς (μην εκπλαγείτε...) μεταξύ παλαιομερολογιτών και μοναρχικών υπήρχαν λέει διασυνδέσεις.

Αντώνιος Μανουσάκης ή Εφέσιος, κονδυλικός.

Γεννημένος στη Σμύρνη, ο Εφέσιος ήταν μπράβος, αλλά στον ελεύθερο χρόνο του εντρύφησε στο επάγγελμα του νταβατζή τόσο στη Σμύρνη όσο και στη Θεσσαλονίκη. Μετά από σχετικές περιπέτειες κατέληξε στη Δράμα όπου εντάχθηκε στην καλή κοινωνία της πόλης και με την προστασία του εκεί μεράρχου, υποστράτηγου Θ. Ξύδη, οργάνωσε την "Εθνική Ομοσπονδία", εθνικιστικό φορέα με 100 περίπου μέλη, τα σωματεία του οποίου έφταναν μέχρι την Ξάνθη. Τα μέλη της "Εθνικής Ομοσπονδίας", εκτός απ' το κυνήγι κομμουνιστών, πουλούσαν και προστασία στους τοπικούς μαγαζάτορες.

Α.Κ. αγνώστων λοιπών στοιχείων, χαφιές της ασφάλειας.

Φυσικά δεν ήταν όλοι οι χαφιέδες κατακάρηδες της κοινωνίας. Ο Τ. Κωστόπουλος έχει εντοπίσει μια υπόθεση χαφιέ "καλής οικογενείας" από το 1932. Ο Α.Κ. συνελήφθη με το ιδιώνυμο και κατέληξε στην εξορία. Η οικογένειά του, μοναρχικοί όλοι τους, έβαλαν λυτούς και δεμένους για να τον γλυτώσουν και τα κατάφεραν μετά από 2 χρόνια. Ο Α.Κ. μεταστράφηκε για να σβήσει τη ρευστινιά του κομμουνιστή, να γλυτώσει από την εξορία και να συνεχίσει τις σπουδές του στη Νομική, έπειτα όμως αφιερώθηκε στο νέο του ρόλο με ολοένα αυξανόμενο ζήλο. Μετά την κατοχή, τον βρίσκουμε να συμμετέχει στις δίκες των κομμουνιστών κατά τη διάρκεια της "Λευκής τρομοκρατίας" ως μάρτυρας κατηγορίας.⁵